

5.

Anteckningar

om seder och bruk, sägner och vidskepelse

i Villstads socken, Västbo härad, i Småland

under 1700-talet.

Jag har ända sedan mina tidiga barndomsår gärna lyssnat till de gamles berättelser om forntida seder och bruk och, så långt förhållandena medgifvit, forskat efter alt i min hembygd, som kunnat finnas kvar af gamla minnen, belysande byggnadsväsen, handslöjd, näringar och dylikt. Och mycket har jag fått höra af gamla trovärdiga personer, hvilka nu till stor del äro borta och med dem minnet af mycket, som i en framtid kunde vara af intresse. Tillfället att muntligen erhålla uppgifter om flydda tider och gångna släkter, huru den gamle svenske dannemannens hem såg ut, huru han arbetade för sig och sin familj, blir med hvar dag alt mindre och mindre, och till sist finnes ingen, som minnes, huru far och farfar lefde sin värld.

Därföre har jag på fleres uppmaning beslutit att anteckna, hvad jag sålunda hört och iakttagit, ty annars blir det glömdt. Att börja med vill jag berätta, huru mitt fädernehem, Vipperhult, såg ut vid medlet af 1700-talet. I gården bodde vid nämnda tid två bönder, tämligen rika och väl ansedda i socknen. Deras stugor, som hade sina gafnar mot öster och väster, lågo hörnvis intill hvar andra och så tätt, att det ej var mer än 8 alnar dem emellan. Båda stugorna voro ryggåsstugor med hvar sitt loft vid västra gafveln. Hustomten

var som vanligt en låg plats eller däld, som här mot norr begränsades af ett bärg. Den af stugorna, som tillhörde mina förfäder, hade ett efter den tiden pryddigt och inbjudande yttre. Vid förstugudörren lågo fem ohuggna, men af naturen släta stenar till trappsteg och däröfver en stor häll, på hvilken *tvesten*¹ var uppförd. Denna var på gafveln igenforad² med bräder och försedd med ett hål eller en glugg, som insläppte ljuset. På båda sidor fans en ingång med några trappsteg att gå uppför in i tvesten och i förstugan. Då man kom in i förstugan, hvilken alltid bestod af ett litet fyrkantigt rum med ett par halfdörrar till ytterdörr, hade man framför sig *melladörren*, som ledde till köket, samt på sidan *stugdörren*, genom hvilken man kom in i dagligstugan. Under söknen använde man emellertid sällan ingången genom tvesten och förstugan, utan då brukade man gå genom en dörr på husets baksida, som ledde till köket, och igenom detta in i dagligrummet. Från dagligstugan kom man genom tvänne dörrar å framgafveln in i *framkamrarna*, af hvilka den ena därjämte på gafvelväggen hade en utgång åt gårdsplanen. I somliga stugor fans endast en dörr å framgafveln, hvilken ledde till den ena af framkamrarna, som genom en dörr stod i förbindelse med den andra.

Till stugans inredning hörde ett stort bord med afrundade fällskifvor och skåp undertill, hvilket hade sin plats emellan framkamardörrarna. I en del stugor fans en klumpig *tavla* eller *långbänk* på fyra ben, som stod utmed bordets ena långsida, men här ersattes hon af några tunga stolar af bok med sittbräden af fur. Stolarna gjordes för det mesta af ek; men här synes bokträdet hafva haft företrädet. I stugan funnos därjämte tvänne bänkar, en vid hvardera långväggen, med steg af bok, hvilka bänkar användes dels som sittplatser och dels som nattläger för barn och tjänstefolk. Bänkarnas *sköltar*³ voro sirade med skärningar och krummelurer. Vidare hade man två *innebygda sängar*, af hvilka den ena stod vid dörren från förstugan och den andra vid sidan af ena framkammarens dörr. Sängarna voro väl arbetade, med små dörrar, som gingo på krok

¹ *tvest*, utbygge vid förstudörren.

² *igenforad*, klädd.

³ *skölt*, skylt, framsida.

och kunde stängas efter behag, när man lade sig eller steg upp. Sängarnas mot stugan vända gafvel utgjordes af ett skåp, *sängaskåpet*, hvilket liksom sängarna i sin helhet nådde till stugans tak och upptill hade en liten krans och hylla, å hvilken man rest ett dussin tenntallrikar, flata och djupa om hvar andra. Båda sängarna voro väggfasta, så att stugans timmervägg bildade ena långsidan åt dem. Sängbotten utgjordes af handskrädda bräder, som kallades *stockar*, och som hvilade på ett par trinda granstörar, hvilka med ena änden voro indrifna i hål i väggen och med den andra i sängens åt stugan vända sida. På stockarna lades råghalm, *sängahalmen*, och däröfver ett *klutatäcke*, väfdt med linnetrasor till inslag eller väft. I hörnet vid andra kammardörren stod *vråskåpet*. På framgafveln satt *gavelhyllan* öfver båda framkammardörrarna. Hon pryddes med fyra stora tennfat, två djupa och två flata, fem silfvertumlare, en »silfstopare», ett tennstop, ett mindre »brutet» fotastop, en »bruten» tennskål och ljusstakar af malm och mässing. Härtill kommo slutligen några rosiga porslinstallrikar, som stodo uppställda bland de öfriga kärlen. Sålunda utstyrd var gafvelhyllan stugans förnämsta prydnad, åtminstone i hvardagslag, då de granna bonaderna ej voro uppinnade. På stugans motsatta gafvel fans äfven en hylla, och å den samma stod en del mindre kopparkärl, små skålar o. dyl., men de stora kopparkittlarna prydde köket eller stodo på loftet.

Stugan erhöll sin belysning från två små väggfönster med små i bly infattade rutor, hvilka insläppte en mycket sparsam dager. Takfönster synes här kommit »ur moden».

Då man kom in i dagligstugan från köket, låg spisen på höger hand i den vinkel, som bildades af stugans långvägg och köksväggen. Han bestod af eldstaden, som hade en låg rymlig spishäll, och bakugnen med sin grufva. Denna senare var en fyrkantig nischformig eldstad, belägen utanför ugnen och något högre än den egentliga stugspisen, som äfven kallades *fyren*. Köksspis fans äfven och begagnades ofta vid bränvinsbränning och bryggnig.

Loftet vid andra stuggafveln hade två våningar, hvardera med ett rum. Öfverrummet utgjorde under sommartiden sofrum för främ-madt folk. Här hängde husfolkets helgdagskläder; här stodo några

klädkistor och skrin, och här var husets stora förråd af sängkläder upptrafvad. I loftets nedre våning stodo sädesbingar och mjölkar och på hyllor kring väggarna urgamla träkannor, ölstänkor och byttor.

Nu vill jag nämna något om det arbete, som nedlagts på stugan, då hon uppfördes.

Syllarna voro som vanligt af ek, ungefär två alnar breda — i den tiden funnos stora träd — men de öfriga timmerträden voro af mogen fur, i en del stugor så breda, att tre stockar öfver hvar andra utgjorde deras vägghöjd. I Norra Släthult bodde på 1760-talet en herreman i en ryggåsstuga, som med de breda eksyllarna ej hade mer än tre omlag timmer. I Krufvebo fans en dylik stuga, som var bygd af trindtimmer, d. v. s. oskrädda stockar. Ofta klöfvos stockarna i två *klovar* eller halfvor, som sedan bilades eller skrädades och hyflades på den sida, som skulle vetta in åt stugan. Läktet, som utgjorde stugans innantak eller panel, liksom alla bräder till golf och forning voro arbetade för hand med ovanligt långhalsade yxor — vattensågar funnos nämligen ej ännu här på orten; det var ett drygt arbete då för tiden att få sig bräder. Sedan stugan var täkt med läktet, som hvilade på rygg- och sidåsarna, pålades björknäfver och däröfver ett lager af torf. På takets båda sidor lades till sist ett kors, utskuret af torf, till skydd för onda makter, som eljest kunde skada huset.

Nu är i korthet nämndt, huru stugan såg ut, huru hon bygdes, huru man tillagade sitt timmer och sina bräder, och huru man ref näfver af björkstammen till tak. Jag vill äfven nämna något om hennes omgifning. På stugans västersida och litet svängande mot öster låg humlegården, som under sommaren inneslöt stugan i sin frodiga grönska. Ett litet stycke nedom stugan på södra sidan låg brunnen, nätt två alnar djup och invändigt klädd med stenhällar. På samma sida hade man planterat en lönn, som nu öfverskyggade hela stugan med sina väldiga grenar och gjorde henne så mörk invändigt, att kvinnfolken ej ens på högsommaren kunde inomhus företaga något finare arbete, utan måste gå ut på gården under den stora lönnen med sitt arbete.

Folkets hufvudnäring jämte jordbruk och kreatursafvel var beckbränning och smide. I Vipperhult voro båda åboarne smeder och hade hvar sin smedja, stående emot hvar andra. Min stamfader hade i en bäck därjämte en räckhammare, hvaraf ännu synes en vall och damfäste, och bäcken kallas Hammebäcken. Det vanliga smidet utgjordes af ärjkroksbillar, spadar, hackor och liar, som till största delen afsattes i Halland. Becket såldes mest i Varberg och användes till beckning af skepp. Vid denna tid funnos utom landsvägen knapt några farbara vägar; de kunde åtminstone icke köras annat än med *bult-* eller *träakslavagnar* och rätt och nätt det. Om sommaren red man vanligen, och klöfjade sina varor på hästryggen, då man skulle långväga med dem. Den ofvannämde smeden, som egde räckhammaren, berättas hafva haft en åsna, å hvilken rygg han forslade sitt smide, och detta gick så till, att smidet lades i en väska, som äfven kunde användas till sadel, och lastades på åsneryggen. Själffick han gående leda henne till afsättningsorten för sina varor. Vintertiden nyttjade man allmänt ett slags vanligen oskodda slädar.

Ladugårdsafkastningen, mest smör, såldes i Göteborg och klöfjades på sätt som förut nämnts, till dess man fick häradsväg genom Elfsborgs län, hvarefter man började nytja ett slags kärror. En bonde, Måns i Ma, handlade mycket med kött i Göteborg; han slaktade får, getter och bockar, körde köttet på sin kärra till staden, fick bra betaldt för sina getabockar och lär genom denna handel blifvit en rik man. För humle, som planterades allmänt — det fans ingen åbo, som ej hade humlegård — var god afsättning i hallandstäderna. Tobak planterades till husbehof på åtskilliga ställen. Bladen torkades och skuros till röktobak; somliga virade dem till tuggtobak. Tobaksrökandet var mycket allmänt bland de gamle västbogubbarne, som sögo sin rök ur en liten lerpipa. För en del hade tobaksrökandet blifvit en sådan vana, att de ej ens, då de stodo på logen och tröskade, kunde umbära sin kära pipa. Hände det, att de spilde »varme» i halmen, var det bara att göra ett trampande med foten, och så var faran den gången öfver. Något senare i tiden hittade

man på att göra en liten snuskvarn, på hvilken man malde tobaken till *snusesnus*; däremot fans ingen, åtminstone i Villstads socken, som kunde tillverka något fint *matsnus*. Att lägga snus i munnen ansågs för ett farligt gift.

Men nu skall i korthet nämnas, huru de gamle på sin tid skötte och bärgade sin åker och äng samt brände sin skog med svedjande.

Det är alldeles förunderligt, att de kunde bruka sin jord så väl, som de gjorde, med så dåliga redskap, som stodo till buds. En bonde, huru förmögen han än var, egde nämligen af körredskap för sitt åkerbruk ej mer än en ärjkrok med slå och mylle af trä — man var på den tiden mycket sparsam med järnet — samt en harf. Denna var äfven af trä, med pinnar gjorda af granspön, som voro upptagna med roten, så att man fick en knapp på hvarje pinne. Dessa pinnar instuckos sedan löst i *harfbrännerna*¹, och så var harfven färdig. Hon begagnades så väl för igenharfvande af fårorna och slätande af åkern som för nedmyllning af den nyutsådda säden. Men med ärjkroken reddes åkern väl för ogräs, ty när ett par stora oxar spändes för, sattes kroken tämligen djupt i jorden. När åkern skulle, som det heter, »ligga i fåror» öfver vintern, uppkördes alltid några fåror i kors tvärs öfver honom: han var då *korsärd*. Åkern gödslades bra, ty man hade ej så mycken åker då som nu. Åkrarna voro små och smala med *rumpor*, som kringringade stora rör och ängsbitar. Många af nutidens åkrar hafva uppkommit genom hopläggning af flere sådana smååkrar med sina renar och rör, bevuxna af gamla asketräd, lindar och hasselbuskar.

Då åkrarna i forna tider odlades, hackades de upp med en *hammehacka*², och stenen, som uppbröts, samlades i rör på åkern, hvilka sedan blefvo liggande, ty ingen tordes ändra detta. Stora stenar, som ej kunde brytas upp med hackan, fingo ligga kvar i åkern, och dem ville ingen sedan röra. De kunde ligga i åkern så väl som på renen, tykte man, och om någon af en gammal bondes söner ville stenbryta en gammal åker, kunde fadern svara: »Stenarna hafva legat där före min tid och sedan fars och farfars tid, och där-

¹ *harfbränner*, träslåar, i hvilka harfpinnarna sitta inborrade.

² *hammehacka*, hammarhacka.

för skola de ligga där efter mig.» Det hände sig på ett ställe, att då husfadern var borta, började sönerne i huset, hvilka voro så gamla, att de kunde det, stenbryta en gammal åker. Bäst de voro sysselsatta härmed och hade brutit upp några stenar, hvilka de trillat på renen — åkern hælde, så att stenarna trillade lätt utför hällningen — kom fadern igen och blef mycket förargad öfver deras arbete. »Om I ändå inte trillat stenarna på renen, skulle jag haft dem till baka i sina hålor; där hafva de legat före min tid, och dem hadn I inte behöft röra, ty det är inte gohälligt¹ att bryta sten i en så gammal åker.»

När en liten fogel, som kallas »sääjöken», om våren hördes skrika »fik, fik, fik», var tiden inne att så. Kornet såddes dock ej, förr än de så kallade »gula kornrosorna» voro utslagna. Blef det ej för sen vår, borde kälfrö, ärter och bönor komma i jorden den 1 maj. Sedan våren² var gjord, började arbetet med att gärna³ och laga gärdesgårdarna kring inegorna. Omkring skogarna hölls intet stängsel, ty de lågo till sammans och betades samfäldt, och kreaturen voro vanda att gå hem om kvällarna, då de fingo litet löf och luk⁴ ur åkrarna, och då korna mjölkades. Ungnöten däremot fingo ligga i skogarna om nätterna sommaren öfver och hade sin frihet, så att de kunde drifva långt bort till andra gårdar och byar. På hösten blef det därför mycket gående och letande, då ungnöten skulle flyttas på inegorna i håfbet eller höstbete.

Då gärdesgårdarna voro iståndsatta, vidtog arbetet med att hugga svedjedunge⁵. Buskarna höggos med buskkniven, ett enäggadt knifformigt huggredskap med hakformig inåtböjd spets, och de stora träden med yxan. En bonde, som gärna gick med bössan, sade till sin son: »La me sa hajre⁶, att du sköter bössa å buskkniven, så får du din näring å bärjning.»

¹ gohälligt, lyckosamt.

² våren, sådden.

³ gärna, gärda.

⁴ luk, ogräs.

⁵ svedjedunge, svedjeländ.

⁶ hajre, here, gosse.

Sedan svedjan var huggen, skulle träd och buskar ligga ett år obrända; så brändes hon på sensommaren året därefter samt röjdes, inhägnades och såddes med vinterråg, som nedmyllades i jorden med en kratta af trä.

Slåttern eller höbärgningen började vanligen den 10 juli, »då Kanutus» eller »Kanut» enligt ett gammalt rim »kör bonden med lien ut». Slåttern varade då dubbelt så länge som nu för tiden, ty de gamle voro så noga om höstråna och slogo så hårdt, att det ej fick synas så mycket som en nagel af *horsafiblebladen*¹, sedan ängen var slagen. För en del bönder varade slåttern, sedan skörden hade börjat; och då slogo de på morgonen, så länge gräset var daggigt, och sedan hade man att gå på åkern och skära. Efter afslutad slåtter höll man somligstädes slåtteröl med riklig undfägnad och *lekstuga* eller dansnöje, då man fick taga en sväng och roa sig med lekar efter den tidens sed.

Skördetiden var för bonden den brådaste på hela året, ty all säden skulle skäras med en liten kort skära, och för öfrigt voro åboarne inom gård och grannhällen *i käck*² mot hvar andra, om hvem som först skulle få sina tegar skurna. Det hände på ett ställe, att bönderne en lördagskväll höllo på att skära så länge, att de finga hafva en del att *jusa*³ med torrvedstickor, för att skörden skulle hinna afslutas före söndagen. Den första neken skulle far eller mor skära, för att arbetet skulle gå ledigt undan och skörden blifva gohällig. Då skörden var afslutad, lades alltid skärorna på det stora matbordet eller det så kallade julbordet, för att det skulle blifva *dröjd*⁴ med säden och bra gröda till nästa år.

Jag har i korthet omtalat, huru de gamle brukade sina gårdar; nu vill jag till sist nämna något om de stora förändringar inom socknen, som skett sedan 1700-talet. De gamla byarna voro då icke storskiftade, utan åkrar och ängsbitar, som tillhörde olika egare,

¹ *Arnica montana*.

² *i käck*, på kif, i kapp.

³ *jusa*, lysa.

⁴ *dröjd*, drygsel.

voro så spridda, att den ene åboen kunde hafva sin åker eller äng i den andres gårde; ja en del bönder hade sina ängar och jordbitar *år omskifte*, så att hvad den ene åboen brukade ett år, skulle den andre få ett annat. Genom landtmäterierna har detta ändrats, så att nu har hvar och en sitt, mestadels i en hel skift, och de gamla gårdarna, där husen lågo så tätt till hopa, att det knapt stod till att köra emellan dem, hafva utflyttats och bebygts med nya åbyggnader, ljusare och gladare än förr. Däremot hade de gamle mycket bättre och värderikare löseegendom än vi. Mången hemarbetad god sak, som prydde de gamles hem, har fått lämna rum för en del värdelöst kram, som påtrugats bondgummorna af kringvandrande krämare och schackerjudar, kanske i utbyte mot farmors gamla löfvaspanne eller dalakedja eller tösernas hårflätor.

På 1770-talet fick Villstads socken sin första vattensåg, hvilken uppfördes vid Ryds ängar i en liten å, som kallas Lillån, och vid denna tid började man mura källare, ej för potatis, ty om dem visste man i denna bygd ännu intet; men en källare var om sommaren i många fall bra att hafva, och under vintern utgjorde han förvaringsrum för kål, rofvor med flere rotväxter.

Enligt de gamles berättelser har det funnits troll på flere ställen inom socknen. I medlet af 1700-talet bodde en bonde i Ma, som hette Måns Jönsson, och honom besökte de ofta. En gång hände sig, att en trollfru kom in i stugan till Måns och bad att få låna ett såll, ty hon skulle sålla gryn till julen. Någon tid därefter bar hon igen sållet och tackade för lånet, och på julaftonsmorgonen kom hon in till Måns med ett stort fat gryngröt, fint kryddad med stött kanel, som var strödd i små underliga streck och rutor, och sade: »Var du inte rädd, Måns, för att äta gröten, för du har själf släpt till honom.» Måns åt och tyckte, att han var god och smakade

väl. En annan gång kom samma fru till Måns och bad att få låna malt; hon väntade främmadt och skulle brygga. När hon sedan skulle betala maltet, kom hon bärande en stor tunna full med öl och lämnade åt Måns. Han blef förstås rent af förvånad öfver den stora tunnan och tyckte, att det var alldeles omöjligt att få henne genom dörren; men trollet lofvade skaffa hjälp, och då kom där fram en hop små pysslingar, som lyfte stugan i knutarna, så att tunnan kunde tagas in under syllarna.

Måns hade alltid god tur och trefnad med sina kreatur och förlorade aldrig ett enda får eller lam; men så ledde han hvarje skärtorsdagsmorgon ett svart lam till ett bärg nära sin gård, i hvilket trollen bodde, och band det där. Om han sedan gick till stället, där lammet bundits, så var det borta. Det berättas äfven, att Måns alltid hade hvita får, men hvarje år fick han ett svart lam till trollen.

Samme Måns hade två söner. De gingo en gång tidigt en morgon på skytteri för att lyas¹ efter tjäderspel. När de kommo in åt skogen, steg den ene upp på en liten bärgknalle för att taga reda på, hvar tjädertupparna höllo till. Då fick han höra, att det plaskade utmed bärgen i ett litet kärr, och när han såg ned, stod skogsfrun där och tvättade sig. Hon varsade² ej drängen, som stod på bärgen öfver henne och såg henne på ryggen, som var urhålkad som en ränna, passande att stödja emot träd; men drängen blef så förskräkt, att han sprang hem och var från den dagen underlig och dystertill sinnes, så länge han lefde.

Äfven Måns hustru, som hette Agneta, blef, innan hon dog, yr och rent som förtrollad, och härtill var Måns själf skulden. Han stod en gång på en marknad och skulle sälja ett par oxar, hvilka han rosade alldeles öfver höfvan och sade: »Om det inte är sant, hvad jag säger, så må käringa va gäla³, när jag kommer hem.» Och så blef det. Hon var galen och rent förvildad, och så blef hon i all sin tid. De hade mot slutet präster till henne; men det blef

¹ *lyas*, lyssna.

² *varsade*, varsnade.

³ *gäla*, fem. form af adj. *gälen*, galen.

ej bättre med henne för det. Hon visste, att prästen var på egorna, innan hon sett honom, och brukade då säga: »Nu kommer den svarte skammen.» En präst i Burseryd tillkallades äfven, men när han kom, sade karingen: »Hvad vill du, svarte skam? Du stal ett trådnystan, när du gick i skolan.» Prästen svarade: »Det behöfver du icke bry dig om; det gjorde jag i min stora tvång, och för det har jag för länge sedan fått förlåtelse af Gud.»

I ett bärg nära Hökabärget bodde långt före denna tid en trollgubbe, som kallades Hutte på Hökabärget, och som ofta visade sig för folket där omkring. En gång kom han till Ilabäck och frågade efter mannen i huset. Hustrun, som nyligen kärnat, stod och tvätade smör. Då Hutte bad om litet dricka, frågade hon, om han ville dricka kärnmjök, om hon blandade med vatten. Han bad då, att hon skulle slå mjölken i en vattenså, som stod nära full med vatten; och det gjorde hon. Då tog Hutte såen emellan händerna, satte honom för munnen och tömde honom.

Nära Karshults sjö finnes ett bärg, som kallas Silfverbärget, och där bodde en bärgfru, som hördes säga: »Jag är ej rik, men gån till min syster Sala, hon är rikare.» Samma fru var det, som troddes hafva stjälpit båten, då prästen Magnus Beth och Magnus Comerus samt en bonde den 30 okt. 1712 drunknade. På Isbärga skog finnes ett stort bärg, kalladt Heliås, i hvilket för lång tid sedan bodde bärgatroll, men som flyttade, emedan de ej kunde tåla Villstads kyrkklockor. En bonde i Isbärga träffade en gång ett troll, som sade: »Förr bodde jag på Heliås, och där hade jag både roligt och godt; men sedan de förbannade bjällrororna kommo till Villstad, kunde jag ej vara där längre, utan måste flytta.»

Man trodde allmänt, att åskan slog efter trollen, och att man själf lätt kunde råka illa ut, om man, när åskan gick, kom i närheten, där troll höllo till. Särskildt farligt var det att, när det åskade, bära på sig en tom knifslida eller nyckelpipa, ty trollen kunde krypa där in, och bäraren då blifva slagen. En gång var det en gumma, som såg åskan slå ned vid ett bärg, som kallas Götåsbärget, och då trillade där liksom ett raggnystan framför åskpilen under ömkligt skrik och jämrande: det var ett troll, som blifvit slaget.

Om skogsfrun, som den tiden ofta visade sig i skogarna, finnas åtskilliga berättelser, som gått i arf från far och farfar. Ofta hände det, att hon förvillade jägare och annat folk, som vistades i skogarna, så att de ej, huru väl de eljest kände till markerna, hade reda på, hvar de voro, eller kunde finna sig till rätta; och då skrattade hon så hemskt, så det brakade i hvart endaste träd. Det enda sätt, som fans att reda sig, var att vränga mössa och tröja, ty sedan hade skogsfrun ingen makt längre. Så skedde med en jägare, som tidigt en morgon gick åt skogen. Bäst det var, blef han så vilsen, så han hvarken visste, hvar han befann sig, eller kunde komma till något ställe, som han kände igen. Han förstod då, att skogsfrun var framme, och gjorde därför, som han var lärd: han vrängde mössan; och då befann han sig på en utskriden flottatu¹ midt i en liten göl i sin egen skog, och det var ej utan möda han med bösstocken och kolfven som åra kunde pramma² sig i land.

Det var en gång en gubbe från Karshult, som med sin son låg ute i skogen och brände en kolmila. En kväll sade gubben till sonen: »Om skogsfrun kommer hit i natt, så bry dig ej om henne eller låt, att du ser henne.» Bägge hade med sig hvar sin bössa, som de hade rest vid hyttan, hvilken var uppförd till bostad för kolarne. När det led fram på natten, kom där en så fin fru, att de aldrig sett hennes like. Hon gick omkring milan, stötte igen håll och såg noga till, att allt var i ordning. Sedan gick hon till hyttan och tog gubbens bössa, smorde henne, skrufvade låsen från stocken och gjorde honom ren samt reste bössan sedan, där hon tagit henne; men pojken bössa brydde hon sig icke om. Då sade han: »Smörja mi bössa mä.» Men då skogsfrun icke gjorde, som han bad, blef han ond, tog bössan och sköt på henne. Med det samma flög hela kolmilan högt i luften, och bränder kastades en half mil därifrån till en lid på Sännåsa skog, som än i dag kallas Brandåsalid.

Bengt i Släthult var en dag i sin skog vid Götåsabärgen och rensade stafver. Bäst det var, kom en grann jungfru och stälde sig framför honom och myste så mildt och vänligt mot honom. Men

¹ *flottatu*, flytande tufva.

² *pramma*, pråma, ro.

Bengt, som förstod, hvem hon var, och hvad hon ville, spottade på henne, och då hon vände till ryggen, var det ej annat än ett tomt skrof af den fina jungfrun.

En gång såg en gubbe, som hette Arvid och var ute på Räcknåsasjön för att fiska, en skön jungfru gå på vattnet; men då hon kom emot honom och ropade: »Ärve, Ärve!» blef han rädd och rodde i land det fortaste han kunde.

En gammal enkling, som bodde ensam i en liten stuga, vaknade en morgon vid det att en skön jungfru stod framför honom inne i stugan. Gubben blef alldeles förtjust i jungfrun, och när de talats vid, friade han och fick hennes hand. Hon skulle stanna hos honom, och prästen viga dem till hopa. Men när alt kom i dagen, visade det sig, att jungfrun var ett troll, som kommit in i stugan genom ett hål i väggen, och som, då gubben slog en plugg i hålet, icke hittade ut igen. En gång skulle gubben sko sin häst och hustrun hjälpa honom med att hålla hästens fötter. Men hästskon ville icke passa. Då gubben började gräla härför, tog hustrun hästskon och formade honom med händerna, så att han blef tillräckligt stor för hofven. Gubben blef förvånad öfver hennes styrka och undrade öfver, att hon, som var så stark, låtit honom slå sig. Hon svarade: »Jag lofvade, när vi vigdes, att jag skulle vara dig underdånig, och det har jag hållit.» Men när gubben en tid därefter tog tappen ur hålet i väggen, försvann hustrun och syntes aldrig mera. — Med henne hade han en son, Erik Räf, om hvilkens styrka och obändighet de gamle hade mycket att förtälja.

På många ställen funnos tomtar, som »drogo» ifrån den ene bonden till den andre. Så var det i en gård här i socknen en rik bonde, och hos honom hördes om vinterkvällarna, huru det sofsade¹ och asade i trapporna, och ibland lät det, som om en säck eller »drum» trillat utför dem. Detta hörde en piga i huset ofta och frågade slutligen husmodern, hvad det kunde vara. Denna svarade: »Bry dig inte om det, barn lella, låt du inte hörer det, det är tomtten, som kommer hem med lite. Han är inte farlig.» På samma ställe kunde det ibland hända, att en ko mjölkade mindre än van-

¹ *sofsa*, dra fötterna efter sig.

ligt; men när pigan beklagade sig häröfver, svarade matmodern: »Det gör ingen ting; tomten velle la ha se lite go välling, det bler la så mös mar hä näst.»

I en annan gård fans också en rik bonde, som påstod, att han hade en tomte, som drog ifrån gårdsbönderne till honom. Han brukade hvarje julaftons kväll sätta ett fat gryngröt på logen till tomten. När tomten hade ätit gröten, lade han silfverpenningar i fatet. Vanligen förestälde man sig tomten som en gammal man med långt helskägg och stor som ett tre eller fyra års barn. Hans klädsel utgjordes af en kort grå tröja och röd toppmössa eller pickellufva på hufvudet.

MÅRTEN HARALDSSON.

